

שמעתא עמיקתא

גליון ת"כ | פרשת משפטים | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

פניני הלכה

שמעתא אליבא דהלכתא

המפציר בדיירים לחתום על תמ"א 38 האם עובר על לא תחמוד

א. לאו דלא תחמוד ולא תתאוה. ב. לא עשה מעשה. ג. חיוב מלקות. ד. בנחות משה פרוטה. ה. בעכו"ם. ו. בדבר חכמה ולימוד. ז. עושה בשביל אחרים. ח. חפץ של מצוה. ט. במתנה. י. בשותפים (לשכר דיררים לחתום על תמ"א 38, פיניו ובינו וכדו). יא. נתן דמים. יב. אינו מפציר. יג. המוכר אמר שרוצה למכור. יד. התרצה המוכר ואינו מכרו מפני ההכרח.

א. לאו דלא תחמוד ולא תתאוה

כתוב בדברות הראשונות (שמות פ"ב סי' ד) "לא תחמוד בית רעך, לא תחמוד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל אשר לרעך". ובדברות השניות (דברים פ"ה סי' יח) כתוב "ולא תחמוד אשת רעך, ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל אשר לרעך". ועיי' ברמב"ם בשה"מ (לאוין רסה - רסו) שמנה שתי לאוין אלו, וביאר דהלאו דלא תחמוד מזהיר שלא לקנות מה שיש לזולתנו והלאו השני מזהיר אפי' להתאוות בלבנו לבד. וכן הוא ביד החזקה (שם הי"ו וי"ג) ובחינוך (מצוות לה ותטו). ועיי' בסמ"ג (לאוין קנח) שהקשה על הרמב"ם שכת' דלא תתאוה אין תאוה בכל מקום אלא בלב, ומשעה שהתאוה בלבו עובר בלאו דלא תתאוה ועיי' שם עשה מעשה. ולא יתכן לומר כן כי כן כתבו בדברות לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך ולפי דבריו החמיר בבית מבאשת איש, אלא החימוד והתאוה הכל לאו א' וכן פירשו אונקלוס, וכן פירש רש"י (פרי ואתחנן), ע"כ. ובדרך זה כת' היראים (סי' קטו - דפו"י סי' רנד) שהרי כת' שהחומד ולוקח בע"כ של חברו ונותן דמים נקרא חומד, ועליו נא' לא תחמוד וכתבו לא תתאוה פירושו א' לאלו ב' לאוין ושנה הכתוב עליו לעבור עליו ב' לאוין, ע"כ. ולהלכה הטשו"ע (סי' שנט סי' י"ג) נקטו כהרמב"ם. ועיי' בב"ח (שם אות ט) מש"כ ליישב דברי הרמב"ם מקושית הטשו"ע.

ב. לא עשה מעשה

ואיתא במכילתא (יתרו פ"ח אות לא) לכול אפי' חומד בדיבור ת"ל (דברים פ"ו סי' כה) לא תחמוד כסף וזהב עליהם, מה להלן עד שיעשה מעשה, אף כאן עד שעושה מעשה. וכתב הרמב"ם (גזילה פ"א הי"ט) כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו או כל דבר שאפשר לו שיקנה ממנו והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אע"פ שנתן לו דמים רבים, הרי זה עובר בליית שגא' לא תחמוד. ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה, ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד, ע"כ. וכ"כ החינוך (מצוה לה) שאיסור לאו דלא תחמוד אינו נגמר עד שיעשה בו מעשה, ע"כ. וכן ביראים (שם) הביא דברי המכילתא והוסיף דהיינו חמסן דאמרין בב"ק (סב) חמסן יהיב דמי שאונס חברו ונותן לו דמים על חפץ, ועל אונס כזה מקשינן בב"ק (ה) הא קא עבר בלא תחמוד ומתוך לא תחמוד לא ישיג בלא דמי משמע להו ואינו כי אם בדמים, אלמא חומד ולוקח בע"כ של חברו ונותן דמים נקרא חומד, ועליו נא' לא תחמוד, ע"כ. וכ"כ הטשו"ע (שם).

וכת' הרמב"ם (גזילה פ"א הי"ט) לענין הלאו דלא תתאוה, דכל המתאוה ביתו, כליו של חברו וכו' כיון שחשב בלבו האידן יקנה דבר זה ונפתה בלבו בדבר עבר בליית, ע"כ. מבואר חיוב התאוה היא שיתאוה לקנות בדמים שלא ברצון הבעלים. וכ"כ הרב המגיד (שם) אליבא דהראב"ד. וכן מבואר בחנדים (מצוות לית התלויות בלב פה"א) דעובר משגמר והסכים בלבו להשתדל בכל עוז לקנותו ממנו. ועיי' בערוה"ש (אות ה) דאע"פ שממדת חסידות שלא לחמוד כלל אפי' בלב מה שיש לחבירו, מ"מ בלאו דלא תחמוד אינו עובר רק בעושה מעשה כמבואר בסמוך, ולא דלא תתאוה אינו עובר אפי' מחשב בלבו איך להשיגה מחבירו, ע"כ. ועיי' באבן עזרא (שמות פ"ב סי' ד) ובחינוך (מצוה תטו). שו"ת (על היראים שם אות ב) שכת' שלפי הרמב"ם עובר דוקא כשהסכים בלבו להשתדל בכל עוז לקנותו ממנו. וכת' שמלשון החינוך (שם) לא משמע כן בדעת הרמב"ם.

ג. חיוב מלקות - אם ניתק לעשה

ועיי' ברמב"ם (גזילה פ"א הי"ט) שכת' שלא לוקח על לאו זה מפני שאין בו מעשה. אולם הראב"ד (שם) כתב ע"ז דאין תימה גדול מזה והיכן מעשה גדול מנטילת החפץ אבל הו"ל למימר מפני שחייב בתשלומין וכו' וגם זה חייב להשיב החפץ לבעלים, ע"כ. והמגיד משנה כת' דהרמב"ם איזיל לשיטתו דאף אם הבעלים אמרו דרוצה במקח עובר כמבואר דהלאו (דלא כהראב"ד דסי' דבכה"ג לא עובר) אי"כ כיון דהמקח קיים אינו מחויב להשיב, ע"כ. אולם החינוך (מצוה לה) שבעובר עליה חומד, ואפי' עשה בו שום מעשה, אינו חייב מלקות, לפי שהוא דבר שניתן להשבון, שהרי אפי' אנסו ממנו להשבון ניתן, ע"כ. ועיי' עוד בסמוך בשם המג"ח.

וכת' בספר ח"ח (שמה"ל פ"ד בחתימת הספר) דכשם שאיסור גזל הוא בן מאחרים ובין מקרוביו ואפי' מאביו ואמו כדאיתא בב"ב (ע), ה"ה הלאו דלא תחמוד שייך ג"כ לכל, ע"כ.

ד. פחות משה פרוטה

ועיי' ביד המלך (גזילה פ"א אות ט) שכת' דבעצם איסורים האלה בודאי אין חילוק בין פחות מפרוטה ובין פרוטה, דהא גם בלאו דגזל עצמו עובר בשעת הגזלה גם על פחות מפרוטה, ואמרו בסנהדרין (נז) על גזל פחות מפרוטה דצערא בשעתיה מי לית ליה. והמג"ח (מצוה לה) כת' דלאו' דלפי המבואר הלך דאפי' בנתן דמים עובר בלאו זה וגם לדעת הרמב"ם אף דגמר המקח רוצה הנזכר ע"כ עובר על הלאו, מבואר דהלאו של לא תחמוד אינו מחמת הפקעת ממון, אי"כ אפי' פחות משה פרוטה עובר בלאו זה. אולם ברמב"ם (גזילה פ"א) וברש"י סנהדרין (נז) מבואר דישאל בישראל איכא בפמשי"פ, אבל על הלאו אינו עובר והטעם לזה כי הוא מכלל השיעורין שאצל דיני ממון הכל בפרוטה ופחות משה פרוטה לא נקרא ממון, ע"כ.

ה. בעכו"ם

וכת' החינוך (מצוה תטו) דעל לא תתאוה כל בני העולם מחוייבין כו', לפי שהיא ענף למצות גזל שהיא א' מן השבע מצוות שנצטוו עליהם כל בני העולם, ואל תטעה בני בזה החשבון של שבע מצוות בני נח הידוע והמוזכר בתלמוד, כי באמת שאותן שבע הן כעין כללות, אבל יש בהן פרטים הרבה. וכת' המג"ח (שם) דזה אינו מבואר ברמב"ם והוא סברת עצמו ודברים נכוחים הם. ועיי' בגמ"ח דפשוט דישאל המתאוה מה שביד עכו"ם אינו עובר דרעה כתב. אולם המג"ח (סי' תרד מ"ז ססי"א) נשאר בצ"ע בזה. אבל הגרי"ז (או"ח סי' תמ קו"א אות א) כת' דבגזילת הנכרי אם הוא רוצה לשלם לו אינו עובר על לא תגזול ועל לא תחמוד, דגבי לא תחמוד כתב רעך, ע"כ. ובבצל החכמה (ח"ג סי' מה) הביא שבהפלאה (קו"א סי' כח סעי' א' ד"ה שם בהג"ה) מבואר כהג"ז. ושכן מבואר בשואל ומשיב (ק' ח"א סי' קכו), בבית שלמה (ו"ד ח"ב סי' רט) ובקונט' קול יהודה, שנדפס במהרש"ג (ח"ב סי' ה' ד"ה הרביעית).

ועיי' ברמב"ם (גזילה שם) שכת' דכל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו כו' עובר בליית דלא תתאוה ואין תאוה אלא בלב בלבד, ע"כ. וכן הביא הטשו"ע (שם) והטור (שם) גריס ברמב"ם "כיוצא בהם משאר דברים שא"י לו לקנותו ממנו כו'". וביאר בסמ"ע (סי' יח) דלפי גרסתנו ברמב"ם דוקא כת' שאפשר לקנותן, דאילו דברים שא"י לקנותן אינו עובר בלא תתאוה כיון דלא יבואו ליד מעשה. והטור כת' רבותא, דאפי' בדברים שא"י לקנותן עובר, ע"כ.

ובערוה"ש (אות י) ביאר שכוון הרמב"ם במש"כ כל דבר שאפשר שיקנהו ממנו על מה שדרשו במכילתא (שם) לא תחמוד כלל בית שדה ועבד ואמתו ושורו וחמורו פרט וכל אשר לרעך חזר וכלל כו', ולא הפרט דבר שהוא קונה ומקנה אף הכלל דבר שהוא קונה ומקנה, וביאור הדבר נר' שאם ראובן למד איזה חכמה או מלאכה ושמעון חמדו בלבו והשתדל והרבה רעים על ראובן עד שלמדו, שאין איסור, כי דוקא דבר שהוא בקנין כשהוא אצל ראובן אינו אצל שמעון יש לאו, לאפוקי חכמה ומלאכה שאינם בקנינים, ע"כ. וכדבריו כו'. וכת' המג"ח (שם) דבא לאפוקי דבר חכמה ולימוד. ובזית רענן על המכילתא שם כת' דילפינן מהכא דדוקא דבר משא"י החומד ללמוד תורתו וכן הוא בזוהר. ולפי דבריהם י"ל שלא שייך איסור לא תחמוד על פטנטים וכדו'. וכן הוא במרכבת המשנה על המכילתא (שם) והוא בבצל החכמה (ח"ג סי' מה).

ז. עושה בשביל אחרים

ועיי' בצל החכמה (ח"ב סי' מה) שבהיא בשם מעין החכמה (דף יב. ד"ה זה גורלך) שכאשר אינו משתדל בשביל עצמו כי אם בשביל חברו או אינו עובר רק על החימוד במעשה אבל אינו עובר על לא תתאוה ובמשתדל בשביל עצמו חייב גם על לא תתאוה. אולם הגרי"פ לרס"ג (ל"ת רעא ד"ה וא"כ פנד) כתב בדגול ליתן לאחרים אף שישנו בכלל לא תגזול לא שיהא ב"י אזהרת לא תחמוד. ועיי' בבצל החכמה שמסיק שבכה"ג אינו עובר משום לא תתאוה, ועל לא תחמוד מסתבר דעובר.

האוכל מאכל בשרי ועל שולחנו מונח מאכל חלבי האם מהני היכר

תנן (חולין קג:) כל הבשר אסור לבשל בחלב חוץ מבשר דגים וחגבים, ואסור להעלות עם הגבינה על השולחן חוץ מבשר דגים וחגבים. ושם (קד:) באיזה שולחן אמרו בשולחן שאוכל עליו, אבל בשולחן שסודר עליו את התבשיל נותן זה בצד זה ואינו חושש.

ועוד תנן (שם קז:) צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת ובלבד שלא יהיו נוגעים זה בזה, רשבי"ג אומר שני אכסנאין אוכלין על שולחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין.

ואמרינן בגמ' (שם) אמר רב חנן בר אמי אמר שמואל לא שנו אלא שאין מכירין זה את זה, אבל מכירין זה את זה אסור. תנ"ה רשבי"ג אומר ב' אכסנאין שנתארו לפונדק אחד זה בא מן הצפון וזה בא מן הדרום זה בא בחתיכתו וזה בא בגבינתו אוכלין על שולחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין, ולא אסרו אלא בתפיסה אחת. תפיסה אחת ס"ד, אלא כעין תפיסה אחת.

וכתבו התוס' (ע"ה כעין תפיסה) - ואם יש דבר מפקיק לא הוי כעין תפיסה אחת כההיא דמסתכ ע"ז (ג) גבי אבני מרקוליס וכו', ולפיכך נוהגין עכשיו כשזה אוכל בשר וזה אוכל גבינה על שולחן אחד מניחין לחם או כיכר או שאר כלים להסיק בינתיים, או אוכל על מפה אחרת דהוי כעין שתי תפיסות. וי"מ דלא אסרו אלא בתפיסה אחת כלומר שהן בהוצאה אחת כגון אחים שקנו אתרוג בתפיסת הבית וכו', ומשני כעין תפיסה אחת דהיינו שמכירין זה את זה, ולפי זה לא איירי כלל שיהא מותר לאכול על שולחן אחד בשביל הפסק שבינתיים. עכ"ל. וכיוצא ב' איתא ברא"ש (פ"ח אות כ').

וכתב הטור (ו"ד סי' פ"ח) כל הבשר שאסור לאוכלו בחלב אפי' בשר חיה ועוף אסור להעלותו על השולחן שאוכל עליו גבינות שלא יבא לאוכלם יחד וכו', והא שאסור להעלותו על השולחן דוקא בשני בני אדם המכירין זה את זה ואז אסור אפי' אם מקפידים זה על זה, אבל אכסנאין שאין מכירין זה את זה מותר, ואפי' המכירין אם עשו שום היכר כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו או אפי' אוכלין על מפה אחת ונותנין ביניהם פת או קנקן להיכר מותר. וי"א שאם יש להם הוצאה אחת שאין להם היתר ע"י היכר שעושין ביניהם.

ובאו"ח סי' קע"ג סתם הטור וכתב - שני אכסנאין שאין מכירים זה את זה אוכלין על שולחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין, ואם היו מכירין זה את זה או שני אחין אפי' מקפידין זה על זה אסורין עד שיעשו שום היכר ביניהם כגון להפסיק בקנקן או בלחם או שיאכל כל אחד על מפה שלו לבדו.

ובב"י שם אחר שהביא דברי הגמ' וב' פירושי התוס' הנזכרים, כתב - והרי"ף (חולין לה) לא הזכיר הא דכעין תפיסה אחת, ונראה שהוא איה מפרש כפי אחרון שכתבו התוס' והראש"ש, הנה נראה שהוא דעת הרמב"ם (מאכ"א פ"ט הל' כ"א), והעולם נוהגים כדברי הפירוש הראשון לאכול זה בשר וזה גבינה ע"י הפסק שביניהם או ע"י שכל אחד אוכל במפה אחרת, וגם ר' ירוחם (רבי"ו אות כ"ח) כתב דראשון נראה עיקר וכן עמא דבר. ורבינו אע"פ שכתב שני הפירושים בטור וי"ד, כאן לא כתב אלא הפירוש הראשון בלבד, וגם מתוך דבריו שם נראה שפירוש זה עיקר, שהפירוש האחר כתב בלשון וי"א משמע דסי' דלשון ראשון עיקר.

וכן סתם לדינא בשו"ע (ו"ד סי' פ"ח) - אפי' בשר חיה ועוף אסור להעלותו על שולחן שאוכל עליו גבינה שלא יבא לאוכלם יחד וכו'. הא דאסור להעלותו על השולחן דוקא בשני בני אדם המכירים זה את זה אפי' הם מקפידים זה על זה, אבל אכסנאין שאין מכירים זה את זה מותר, ואפי' המכירים אם עשו שום היכר כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו או אפי' אוכלין על

